BARAZA LA WAWAKILISHI ZANZIBAR

Simu Nam. + 255 24 2230602/1
Fax Nam. + 255 24 2230215
Tovuti: www.zanzibarassembly.go.tz

SANDUKU LA BARUA 902,
ZANZIBAR
Barua Pepe: zahore@zanlink.com

HOTUBA YA MWENYEKITI WA KAMATI YA WENYEVITI WA KAMATI ZA KUDUMU ZA BARAZA LA WAWAKILISHI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA BAJETI YA SERIKALI, MWELEKEO WA UCHUMI NA MPANGO WA MAENDELEO KWA MWAKA WA FEDHA 2016/2017

Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwanza naomba tumshukuru Mwenyenzi Mungu kwa kutujaalia kufika hapa tukiwa wazima na wenye afya njema katika kutekeleza majukumu tuliyokabidhiwa na wananchi wetu. Pia kukutana tena katika Baraza letu Tukufu katika Mkutano huu wa Bajeti ili tuweze kujadili, kushauri na hatimae kupitisha Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, Napenda kukushukuru wewe binafsi pia kwa niaba ya Kamati yangu ya Wenyeviti kwa kunipatia fursa hii adhimu ya kuwasilisha maoni, mapendekezo na mtazamo wa Kamati ya Wenyeviti kuhusiana na Mapendekezo ya Bajeti, Mapitio ya Hali ya Uchumi na Mpango wa Maendeleo wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, pongezi zetu za dhati zimwendee Mheshimiwa Dkt. Ali Muhammed Shein Rais wetu kipenzi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kwa kuchaguliwa tena kwa kishindo na wananchi wa Zanzibar kwa asilimia 91.4, Tunamuomba Mwenyenzi Mungu azidi kumpa hekma na busara katika maamuzi yake anayoyafanya. Mheshimiwa Spika, Kamati ya Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Baraza inamuomba Mheshimiwa Dkt. Shein kuyatekeleza na kuyasimamia kwa dhati yale yote aliyoyaahidi kwa manufaa ya Chama chetu cha Mapinduzi na wananchi wa Zanzibar kwa ujumla, kwani yeye ni mchunga na kila mchunga ataulizwa na Allah Subhana huwa taala kwa kile alichokichunga.

Mheshimiwa Spika, miongoni mwa mambo ambayo Mheshimiwa Dkt. Shein ameyaahidi ni pamoja na kuwachukulia hatua wale wote ambao kwa namna moja au nyengine watakwenda kinyume na maadili ya kazi zao. Mheshimiwa Spika, tunalikumbushia hili kwa kuwa Ripoti mbali mbali zinazowasilishwa mbele ya Baraza lako Tukufu na Kamati zako (iwe Ripoti za Kawaida au Ripoti za Kamati Teule) hubainisha ubadhirifu mkubwa unaofanyika Serikalini na hatua kubwa inayochukuliwa na Serikali ni kumbadilisha taasisi mtuhumiwa huyo. Mheshimiwa Spika, ingawa Ripoti za Kamati sio ushahidi pekee unaoweza kumtia mtuhumiwa hatiani. Hata hivyo, tunaiomba Serikali kuyafuatilia kwa karibu zaidi yale yote yanayobainishwa na Kamati za Baraza, pamoja na maoni yanayotolewa ndani ya Ripoti hizo, ili na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ianze

kusifika katika kuwachukulia hatua watendaji wanaokwenda kinyume na maadili ya kazi au dhamana walizopewa (kwa lugha maarufu kutumbua Majibu).

Mheshimiwa Spika, naomba pia nimpongeze Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa John Pombe Joseph Magufuli kwa kuchaguliwa na wananchi wa Tanzania kushika nafasi hiyo. Mheshimiwa Spika, Kamati ya Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Baraza la Wawakilishi la Zanzibar inazithamini juhudi kubwa zinazochukuliwa na Rais wetu huyu kwa lengo la kuhakikisha kuwa hakuna matabaka ndani ya Tanzania. Tunamuomba Mwenyenzi Mungu azidi kumjaalia nguvu, afya njema pamoja na kumuwezesha kuwabaini wale wote wenye nia mbaya na nchi hii.

Mheshimiwa Spika, vile vile, tunamuomba Allah Subhana huwa taala aendelee kumlinda na hasadi yoyote iliyopo dhidi yake kiongozi wetu huyu. Mheshimiwa Spika, tunayaomba haya kwa kuwa bila shaka wapo baadhi ya Watanzania ambao hawayaungi mkono yale maamuzi yanayofanywa na Mheshimiwa Magufuli kwa maslahi yao binafsi.

Mheshimiwa Spika sambamba na hilo, napenda pia kuchukua fursa hii kuwapongeza kwa ujumla wale wote waliopata uteuzi wa Mheshimiwa Rais katika nyadhifa mbali mbali wakiwemo Makamo wa Pili wa Rais, Mawaziri, Naibu Mawaziri pamoja na watendaji wa kuu wa Serikali. Kamati ya Wenyeviti inawaahidi itaendelea kushirikiana nao kwa karibu katika kuhakikisha tunatekeleza wajibu wetu wa kikatiba katika kutumikia wananchi na taifa kwa ujumla, ili malengo ya nchi yetu yaliyopangwa yaweze kufikiwa kwa ufanisi mkubwa pia kwa wakati uliopangwa.

Mheshimiwa Spika, Kabla sijaenda moja kwa moja na kuanza kutoa maoni ya Kamati kuhusiana na Mapendekezo ya Bajati, Mwelekeo wa Uchumi na Mpango wa Maendeleo kwa mwaka 2016/2017. Nitakuwa mchoyo wa shukurani kama sijampongeza Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. Khalid Salum Mohamed, watendaji wake wote wakiongozwa na Katibu Mkuu wa Wizara hiyo Ndg. Khamis Mussa, kwa kazi kubwa waliyoifanya ya kuandaa nyaraka zote tatu ambazo ndio zilikuwa nyezo kuu katika kuipitia bajeti nzima ya Serikali na kuhakikisha bajeti hiyo inaendana na malengo ya Kitaifa.

Pia, shukrani za dhati kabisa ziwaendee Makatibu Wakuu wa Wizara mbali mbali, Wakurugenzi na jopo zima lililoandamana na Waziri wa Fedha kwa ajili ya kutoa ufafanunuzi katika maeneo yaliyohojiwa na Kamati.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuwashukuru Wahusika wote yaani "*stake holders*" kwa mashirikiano yao mazuri waliyoyaonesha katika hatua za kuyapitia mapendekekezo ya Bajeti na Mpango wa Maendeleo katika hatua ya Kamati. Mashirikiano yao yamekuwa na msaada muhimu sana katika kuiwezesha Kamati yetu kukamilisha jukumu hili kikanuni.

Mheshimiwa Spika, pia shukurani maalum naomba ziende kwa wananchi wangu wa Jimbo la Shaurimoyo kwa kuendelea kuniamini na kunipa tena ridhaa ya kuwaongoza. Naomba waendelee kuniombea dua ili niwe na afya njema na niweze kufanikiwa kuwatekelezea malengo yote niliyowapangia kwa maendeleo ya jimbo letu, wote kwa

ujumla nawapongeza ahsanteni sana na nyinyi Mwenyenzi Mungu awape nafuu katika maisha yenu Amin.

Mheshimiwa Spika, Kwa kutumia fursa hii napenda pia kuwashukuru Wajumbe wa Kamati ambao ni Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Baraza la Wawakilishi la Zanzibar pamoja na Makatibu Kamati kwa kutumia muda wao mwingi kuipitia na kuifanyia uchambuzi bajeti hii katika kipindi kifupi ambacho bajeti iliwasilishwa. Kwa ruhusa yako Mheshimiwa Spika, naomba niwatambue kwa majina kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Hamza Hassan Juma – Mwakilishi wa Jimbo la Shauri Moyo - Mwenyekiti
2. Mhe. Dkt. Mwinyihaji Makame – Mwakilishi wa Jimbo la Dimani - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Ali Suleiman Ali (Shihata) – Mwakilishi wa Jimbo la Kijitoupele - Mjumbe
4. Mhe. Miraji Khamis Mussa – Mwakilishi wa Jimbo la Chumbuni - Mjumbe
5. Mhe. Machano Othman Said – Mwakilishi wa Jimbo la Mfenesini - Mjumbe
6. Mhe. Yussuf Hassan Iddi – Mwakilishi wa Jimbo la Fuoni - Mjumbe
7. Mhe. Omar Seif Abeid – Mwakilishi wa Jimbo la Konde - Mjumbe
8. Ndg. Nasra Awadh Salmin - Katibu
9. Ndg. Abdalla Ali Shauri - Katibu
10. Ndg. Kassim Tafana Kassim - Katibu

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Katiba ya Zanzibar ya mwaka 1984 kifungu cha 88 moja kati ya majukumu ya msingi ya Baraza la Wawakilishi ni kuidhinisha na kusimamia mipango ya Serikali katika njia ile ile ambayo bajeti ya mwaka iliidhinishwa. Aidha, Kanuni za Baraza la Wawakilishi kanuni ya 117(2)(a) imeipa jukumu Kamati ya Wenyeviti kuchambua mapendekezo ya jumla ya Serikali kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi. Mheshimiwa Spika, Kamati yetu imeifanya kazi ya kuipitia na kuichambua bajeti ya Serikali pamoja na Mpango wa Maendeleo kwa ufanisi mkubwa na ni matarajio yetu kwamba Wajumbe wengine na wao watapata furasa ya kuchambua na kuishauri vyema Serikali ili bajeti hii iwe bora na iwe na manufaa kwa wananchi wote.

Mheshimiwa Spika, Sote tunakumbuka ni hivi karibuni nchi yetu imetoka katika harakati za uchaguzi ambao umetoa fursa ya kupata Baraza jipya ambalo lina idadi kubwa ya wajumbe wapya. Hata hivyo, pamoja na uwepo huo wa idadi kubwa ya Wajumbe wapya naamini kwamba Wajumbe watafanya kazi zao kwa umakini na uhodari mkubwa na dalili za hayo tayari zimekwishaonekana.

Mheshimiwa Spika, Tunaishukuru sana Afisi ya Baraza la Wawakilishi kwa kuwapatia Mafunzo Wajumbe wa Baraza kuhusu Majukumu yao pamoja na mambo mbali mbali ya msingi yanayohusu Baraza ikiwemo, Itifaki za Baraza, Kanuni za Msingi za Baraza, na Mafunzo ya Uchambuzi wa Bajeti. Tunatumai kwamba mafunzo hayo yaliyoanza kutolewa yatasaidia sana katika kuwawezesha Wajumbe kutekeleza vyema majukumu yao likiwemo hili lilo mbele yetu la kuidhinisha Bajeti Kuu ya Serikali. Pamoja na hayo lakini bado iko haja ya kuendelea kutoa mafunzo ya ziada kwa wajumbe hawa kwani jukumu walilokuwa nalo ni kubwa kwa Taifa kwa hiyo ni lazima kufanya maamuzi kwa uelewa na umakini mkubwa kwani sheria watakazozitunga hapa ndio zitakazokua dira na muongozo na misingi ya Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, Bajeti ya Serikali ni waraka muhimu sana katika mustakbali wa Taifa lolote lile, ni nyenzo kuu inayootarajiwa kuakisi utekelezaji wa Mipango ya Kitaifa na Kimataifa ambayo inalengo la kuliendeleza Taifa katika maendeleo endelevu kwa mujibu wa shabaha na matarajio yaliyowekwa katika Mipango ya nchi. Bajeti ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ni chombo cha utekelezaji wa Mpango Mpya wa Maendeleo wa mwaka 2016-2020, ambao ni mrithi wa Mpango wa zamani wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini MKUZA II, ambao umemaliza muda wake mwaka 2015. Aidha, ni chombo cha utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2015-2020 pamoja na Dira ya Maendeleo ya 2020 na Malengo Endelevu ya Dunia "*Sustainable Development Goals".* Hivyo, ni jukumu la Serikali kuhakikisha kwamba siku zote inakuwa makini katika kupanga bajeti na mipango inayokwenda sambamba na Mipango hiyo ya Kitaifa na Kimatifa. Kwa upande mwengine, Wajumbe wa Baraza pia kwa niaba ya Wananchi wana jukumu zito la kuhakikisha wanaisimamia Serikali ipasavyo ili kuhakikisha kwamba rasilimali za taifa zinatumika ipasavyo na kuyafikia matarajio ya wananchi. Pia, kuwa tayari kuwachukulia hatua kwa mtu yeyote ambae atakwenda kinyume na malengo yaliyopitishwa na Baraza hili kupitia ilani ya uchaguzi na malengo ya Milenia na muongozo wa Mheshimiwa Rais alioutoa wakati wa uzinduzi wa Baraza la Wawakilishi.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na ukweli kwamba bajeti yoyote lazima iwe na vipaumbele kwa mujibu wa malengo ya nchi na uwezo wa mapato, hata hivyo, bajeti lazima izingatie kwa kiasi gani itaweza kuwanufaisha wananchi wake, kwa kuwafikishia mahitaji ya msingi zikiwemo huduma muhimu za kimaisha. Hivyo, ni matarajio ya wananchi kwamba bajeti hii itaweza kuwandolea kero hizo na kufikia matarajio yao. Pamoja na kwamba wananchi wote wa Zanzibar wamejenga matumaini makubwa ya maendeleo ya haraka kupitia Serikali yao hii ya Awamu ya Saba. Lakini cha kusikitisha ni kwamba kumeanza kujitokeza baadhi ya watu wachache ambao kwa roho zao mbaya wameanza kufanya vitendo vya hujuma na kuwasusia wananchi wenzao kuwapatia huduma kama vile huduma za usafiri, kuwauzia bidhaa, kuwatenga kwenye ibada na hata baadhi yao kuisusia misaada wanayopelekewa na viongozi wao wa majimbo, hii ni dalili mbaya kwa Nchi yetu kwa hiyo sisi Wajumbe wa Baraza la Wawakilishi kwa umoja wetu tunalaani vitendo hivyo na tunaitaka Serikali kuvikemea na mtu yeyote atakaehusika na vitendo hivyo Serikali iwachukulie hatua kali za kisheria ili iwe funzo kwa wengine.

MWELEKEO WA HALI YA UCHUMI KWA MWAKA 2016 NA MPANGO WA MAENDELEO MWAKA 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, baada ya utangulizi huo mfupi naomba sasa nianze kutoa maoni ya Kamati kuhusiana na Mpango wa Maendeleo na Mwelekeo wa Uchumi wa mwaka 2016/2017

Ukuaji wa Uchumi

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaipongeza Serikali kwa juhudi inazozichukuwa ambazo zimepelekea kukuwa kwa uchumi kwa asilimia 6.6 kwa mwaka 2015. Taarifa ya Mapito ya Hali ya Uchumi kwa mwaka wa fedha 2015/2016 inaonyesha uchumi wa Zanzibar unaendelea kuimarika ukilinganisha na wastani wa ukuaji wa uchumi wa nchi

zinazoendelea, nchi za Kusini mwa Jangwa la Sahara na nchi zilizo katika Kanda ya Afrika Mashariki, ingawaje ni pungufu kidogo ukilinganishwa na wastani wa ukuaji wa asilimia 7.0 kwa mwaka 2014. Aidha, Kamati yangu inaishauri Serikali iongeze mikakati kuhakikisha kwa mwaka wa fedha 2016/2017 asilimia ya ukuaji uchumi inaongezeka zaidi ili kuweza kufukia lengo la Dira ya Maendeleo ya 2020 ya kufikia ukuaji wa uchumi endelevu wa asilimia 8 hadi 10 na kuweza kupunguza umasikini wa kipato kwa wananchi.

Pato la Taifa na Pato la Mtu mmoja mmoja

Mhesimiwa Spika, Waraka wa Mapitio ya Hali ya Uchumi kwa mwaka 2016/2017 unaonyesha pato la mwananchi mmoja mmoja limekuwa licha ya kutoakisi hali halisi ya kiuchumi kwa wananchi wa kawaida. Kwa uchambuzi mdogo uliofanywa na Kamati yangu, imebainika kuwa hali hii inasababishwa na bajeti nyingi zinazoidhinishwa na Baraza hili tukufu kuwa na fedha chache zilizotengwa kwa shughuli za maendeleo ambazo zinawagusa moja kwa moja wananchi.

Mheshimiwa Spika, takwimu za Mapitio ya Hali ya Uchumi zinaonyesha Pato halisi la Taifa kwa mwaka 2015 limeongezeka hadi kufikia Tsh. 2,308 bilioni ukilinganisha na thamani ya Tsh. 2,133.5 bilioni kwa mwaka 2014. Wastani wa pato la mtu binafsi limeongezeka kufikia Tsh 1,632,000 sawa na Dola za kimarekani 817 kwa mwaka 2015 kutoka Tsh. 1,552,000 sawa na Dola za Kimarekani 939 kwa mwaka 2014. Pamoja na ukuaji ambao unaonekana katika takwimu hizi bado tuko mbali kufikia malengo ya Dira ya maendeleo ya Zanzibar ya mwaka 2020 ambayo imelenga kufikia Dola 995 ifikapo mwaka 2015 na Dola 3000 ifikapo mwaka 2020. Aidha, kutokana na kupanda thamani ya Dola pato hilo limeonekana kushuka katika uhalisia wake. Suala hili ni lazima Serikali zetu hizi mbili zikae kuangalia namna ya kudhibiti upandaji wa thamani wa Dola na kutafuta namna ya kudhibiti hali hiyo.

Mfumko wa Bei

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa taarifa ya Serikali mfumko wa bei wa Dunia umeshuka kutoka asilimia 3.5 mwaka 2014 hadi 3.3 mwaka 2015. Aidha, mfumko wa bei wa nchi zinazoendelea ulishuka kufikia wastani wa asilimia 0.3 mwaka 2015 kutoka asilimia 1.4 mwaka 2014. Kwa upande wa Mfumko wa bei wa Zanzibar umepanda kwa wastani wa asilimia 5.7 mwaka 2015 kutoka asilimia 5.6 mwaka 2014.

Mheshimiwa Spika, mbali na kupanda kwa asilimia ndogo sana, bado Zanzibar hatujafanya vizuri katika eneo hilo ukilinganisha na mfumko wa bei wa dunia pamoja na nchi zinazoendelea ambao unaonyesha kushuka zaidi. Aidha, hatujaweza kufikia malengo ya MKUZA II ambayo yalilenga hadi mwaka 2015 tuwe na mfuko wa bei wa asilimia 5.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa mfumko wa bei wa Zanzibar kwa kiasi kikubwa unaathiriwa na kupanda kwa bei za bidhaa za chakula, Kamati yangu inaishauri Serikali

kuweka mkakati madhubuti ili kuhakikisha inakuza uzalishaji wa ndani kwa lengo la kupunguza mahitaji ya bidhaa hizo kutoka nje ya kisiwa cha Zanzibar.

Thamani ya Sarafu

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa taarifa ya Serikali thamani ya Sarafu ya Tanzania dhidi ya Dola ya Marekani iliendelea kushuka kwa asilimia 20.8 mwaka 2015 ikilinganishwa na wastani wa asilimia 3.4 mwaka 2014. Ambapo kwa mwaka 2014 Dola ya Marekani ilibadilishwa kwa wastani wa TSh. 1,653 na kwa mwaka 2015 Dola ya Marekani ilibadilishwa kwa wastani wa TSh. 1,997. Miongoni mwa sababu zinazotajwa kusababisha kushuka kwa sarafu ya Tanzania ni kuwepo kwa mahitaji makubwa ya Dola kutokana na kupungua misaada ya kibajeti (GBS), kupungua kwa uzalishaji wa mazao ya biashara ambayo yamepelekea kuagiza bidhaa zaidi kutoka nje ya nchi kuliko bidhaa ambazo tunauza nje ya nchi, na kuimarika kwa Dola ya Marekani dhidi ya sarafu nyengine duniani.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaishauri Serikali kuweka mikakati imara ili kuweza kukabiliana na baadhi ya sababu zinazopelekea kushuka kwa sarafu ya Shillingi ikiwemo kukuza uzalishaji wa ndani na kudhibiti matumzi ya Dola yasiyo ya lazima kwa miamala ya ndani ya nchi. Pia, kutokana na funzo kutoka kwa wahisani kuendelea kupunguza kwa kiasi kikubwa misaada kutoka kwao. Kamati yangu inaishauri Serikali kuandaa mikakati ya kuwajenga na kuwawezesha wafanyabiashara na wawekezaji wa ndani kwa kuweka mfuko maalum wa wawekezaji kwa lengo la kuwajenga kimitaji ili waweze kuanzisha na kuimarisha miradi yao ambayo itaweza kusaidia kutoa ajira na kulipa kodi mbali mbali ambazo zitapunguza nakisi ya utegemezi wa misaada kutoka nje. Na mfano mzuri ni kwa nchi ya Rwanda ambayo imeweka mfumo mzuri kwa wawekezaji ambapo imesaidia sana kuongeza mapato ya ndani.

Mheshimiwa Spika, ili kupunguza utegemezi kutoka nje Serikali ni lazima ifanye utafiti mkubwa kwa wawekezaji wenye Mahoteli ya kitalii kwani kuna tuhuma nyingi kwamba wageni wao hufanya malipo nje ya nchi na kuisababishia Serikali kukosa kodi yake. Hivyo, tunaishauri Serikali imtafute Mshauri Elekezi ‘Consultant’ ili afanye utafiti na kutuletea taarifa sahihi kuhusu malipo ya wageni wanaokuja nchini na kukaa kwenye mahoteli ya kitalii ili kujuwa utalii wetu unatusaidia vipi isiwe tunalalamika tu eti mapato yanapotea. Kwani kuna baadhi ya nchi za visiwa kama sisi wanapata mapato makubwa sana kupitia utalii na yamesaidia sana kuimarisha kuinua nchi zao kulinganisha na sisi.

Mpango wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini MKUZA II

Mheshimiwa Spika, Tukiwa tumekamilisha muda wa utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini MKUZA II wa mwaka (2010-2015). Serikali imo katika hatua za mwisho za matayarisho ya Mpango mpya wa Maendeleo wa Miaka mitano 2016-2020 ambao ni mrithi wa MKUZA II. Ni vyema Serikali ikatueleza ni kwa kiasi gani utekelezaji wa MKUZA II umefanikiwa, na changamoto gani ambazo zilikwamisha utekelezaji wa MKUZA II kwa maeneo ambayo malengo hayakufikiwa, na changamoto ambazo zitazingatiwa na kutatuliwa katika

Mpango Mpya wa Maendeleo ambao baadhi ya Wajumbe wako bado hatujauelewa. Hasa tukizingatia kwamba Mpango wa Maendeleo wa mwaka 2016/2017 umezingatia Mkakati huo mpya wa Maendeleo wa mwaka 2016-2020.

Programu ya Kukuza Ajira kwa Vijana

Mheshimiwa Spika, Katika taarifa ya Serikali ya Mapitio ya Hali ya Uchumi kwa Mwaka wa fedha 2015/2016 moja kati ya maeneo ya vipaumbele ni Kuendeleza Programu za Kukuza Ajira kwa Vijana, hata hivyo, hadi mwezi Machi 2016 programu hii haikuweza kupatiwa fedha. Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia umuhimu wa suala la ajira katika maendeleo ya nchi lakini pia kwakuwa ni eneo la kipaumbele, Kamati yangu inashauri Serikali kuweka mikakati imara kwa yale maeneo ambayo wameyatenga kuwa vipaumbele kuhakikisha yanapatiwa fedha kwanza, kwani kuyakosesha fedha ni kwenda kinyume na mipango yake iliyojiwekea wenyewe. Moja katika suala la kuongeza ajira kwa vijana ni kuwawezesha wawekezaji wa ndani.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Serikali haijaelezea kwa kiasi gani tumeweza kupunguza tatizo la ukosefu wa ajira kwa mujibu Malengo ya MKUZA II na Dira ya Maendeleo ya Zanzibar ya 2020 kiasi ambacho tunashindwa kupima ufanisi wa utekelezaji wake. Hivyo, tunamuomba Mheshimiwa Waziri alieleze Baraza hili ni kwa kiwango gani tumeweza kutatua tatizo la ajira kwa mujibu wa MKUZA II na Dira ya Maendeleo ya Zanzibar ya 2020.

Sekta ya uvuvi

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa sekta ya uvuvi Kamati inaipongeza Wizara husika na Serikali kwa ujumla kuhusiana na hatua zinazoendelea kuchukuliwa katika kuimarisha uvuvi wa bahari kuu kwa kuwapatia mafunzo baadhi ya wavuvi kuhusiana na uvuvi huo, licha ya changamoto za kitaaluma zinazotokana na kiwango cha elimu cha wavuvi hao. Katika bajeti hii na mipango ya Serikali, uvuvi bado hauonekani kupewa kipaumbele kutokana na uhalisia wa kijografia wa Zanzibar wa kuzungukwa na bahari, kama nchi ambayo uchumi wake mkubwa unategemea rasilimali hiyo ya bahari.

Mheshimiwa Spika, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kwa kuwajali wavuvi waliopo nchini ilianza zoezi la kutoa maboti kwa wavuvi hao. Kamati ya Wenyeviti inataka kujua ni jambo gani lililokwamisha zoezi lile muhimu kwa maendeleo ya wavuvi wetu?. Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, Kamati yangu inataka kujua yamefikia wapi kiutekelezaji mazungumzo kuhusiana na masuala ya uvuvi ya Mheshimiwa Rais wa Zanzibar na Mheshimiwa Rais wa Vietnam?.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaitaka Serikali pia katika eneo hili la uvuvi kumtafuta mshauri elekezi akatushauri vizuri namna ya kuimarisha uvuvi hapa Zanzibar ikiwemo kuvua katika bahari kuu pamoja na kuanzisha viwanda vya kusindika samaki. Kwani eneo hili likiimarishwa litaweza kuipatia Zanzibar samaki wa kutosha na wengine kuuza

nje ili kuongeza mapato lakini pia kupata fedha za kigeni na kuongeza ajira kwa vijana wetu.

Sekta ya Kilimo

Mheshimiwa Spika, Sekta ya kilimo ni uti wa mgongo wa uchumi sio tu kwa Zanzibar lakini kwa nchi nyingi hususan nchi zinazoendelea. Uzalishaji wa bidhaa hususan mazao ya chakula katika nchi yetu umeshuka. Hali hii itachangia nchi yetu kuzidi kutegemea uagizaji wa mazao ya chakula nje ya nchi, hali ambayo si nzuri sana kiuchumi lakini pia kiusalama wa nchi. Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwepo na sababu nyingi zinazoweza kuhusiana na upungufu huo, ukiacha wizi wa mazao ambao hurejesha nyuma sana jitihada za wakulima. Kamati yangu inaamini bado nchi yetu haijaweka mikakati imara ya kudhibiti maeneo ya kilimo ambapo maeneo mengi ya kilimo ambayo kwa miaka mingi yamekuwa yakitoa mazao mengi ya kilimo hivi sasa yamevamiwa na kugeuzwa makaazi ya watu kwa ujenzi wa nyumba, na Serikali imekaa kimya. Kwa hivi sasa hata maeneo yaliyokuwa mabonde ya mpunga hususan katika Mkoa wa Mjini na Magharibi pia yamejengwa nyumba za kuishi na miongoni mwao nyakati za mvua hujaa maji na kuathiri maisha na mali za watu, Kamati yangu inaishauri Serikali kuweka mikakati imara kuyalinda maeneo ya kilimo yakiwemo maeneo ya eka. Aidha, Serikali ihamasishe zaidi wananchi kulima mazao ya chakula pamoja na kuwaandalia masoko ili waweze kuwa na uhakika wa kuuza mazao yao ili tija ya nguvu zao wanazozitumia ipatikane. Pia Serikali kupitia Wizara ya Kilimo iwahamasishe na kuwa karibu na wakulima wa mazao ya mboga mboga kwani zimekuwa na soko kubwa katika mahoteli ya kitalii, na kupunguza uagiziaji mboga mboga kutoka Tanzania Bara.

Mheshimiwa Spika, ningependa pia nigusie suala la kilimo cha mwani ambacho kiuhalisia kimetoa ajira kwa wananchi wengi hususan kina mama wanaoishi karibu na maeneo ya ufukwe. Mheshimiwa Spika, kwa sasa kilimo cha mwani kimeshuka thamani kwa kiasi cha kuwavunja moyo wakulima wa kilimo hicho, kutokana na bei ya mwani kushuka kutoka shilingi 700 hadi 300 kwa sasa. Katika kuimarisha zao hili na uchumi kwa ujumla, Kamati yangu, inashauri Serikali kuwekeza kwa kuanzisha kiwanda ambacho kitasarifu mwani ili kuengeza thamani ya zao hilo na kuwawezesha wananchi kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, Changamoto nyengine iliyobainika na Kamati ni udanganyifu unaofanywa na wanunuzi wa mwani katika usafirishaji wa mwani huo, kwa kutaja idadi pungufu ya kilo za mwani wanaosafirisha. Hali hii inasababishwa kwa kukosekana kwa kifaa maalum cha kupimia uzito huo na kuwapa mwanya wanunuzi hao kuendelea kujinufaisha zaidi. Kamati yangu katika kuondoa tatizo hili, inaomba kinunuliwe kifaa hicho pamoja na kuitaka Serikali kupitia Shirika la Taifa la Biashara - ZSTC kununua mwani huo kutoka kwa wakulima kama ilivyo kwa zao la karafuu ambalo kwa sasa angalau wananchi wameanza kufaidika nalo.

Mheshimiwa Spika, Tunafahamu kwamba Serikali kupitia Shirika la Biashara la Taifa - ZSTC inatumia fedha nyingi sana kwa ajili ya ununuzi wa zao la Karafuu. Ambapo ilitarajiwa mzunguko wa fedha hizo urejee katika benki za ndani hususan Benki ya Watu wa Zanzibar - PBZ, lakini pia manufaa yake yaonekane katika maendeleo ya jamii

ikiwemo ujenzi wa majengo ya kisasa hasa katika maeneo ambayo fedha hizo zimetumika zaidi. Hata hivyo, kutokana na fedha ambayo imetumika bado mafanikio yake katika benki ya PBZ pamoja na maendeleo ya majengo ni madogo sana. Jambo hili huenda likachangiwa na wananchi wengi kuhifadhi au kuwekeza fedha zao nje ya Zanzibar. Kamati yangu inaishauri Serikali kulifanyia utafiti suala hili, na kuwahamisisha wananchi kuwa wazalendo kwa kuitumia benki ya PBZ pamoja na kuwekeza ndani ya nchi kwa kuwawekea mazingira rafiki ili mzunguko wa fedha hizo unufaishe nchi yetu na wananchi kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Tunalipongeza Shirika la Taifa la Biashara (ZSTC) kwa juhudi inalochukua la kuzuia magendo ya karafuu. Hata hivyo, tunaliomba Shiriki hili lizidishe juhudi hizo kwani baadhi ya wananchi wasiopenda maendeleo ya nchi hii wanaendelea na harakati za kusafirisha karafuu kinyume na utaratibu.

Mamlaka ya Uwekezaji Vitega Uchumi

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaipongeza Mamlaka ya Uwekezaji Vitega Uchumi Zanzibar - ZIPA kwa jitihada zao wanazozichukuwa katika kuhamasisha wawekezaji hususan katika Sekta ya Utalii. Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaisisitiza Mamlaka hiyo na Serikali kwa ujumla kufanya jitihada zaidi kuwawekea mazingira rafiki wawekezaji ikiwemo kuwawekea miundombinu ya uhakika pamoja na kujitangaza zaidi kibiashara ili kuwavutia wawekezaji, hususan kwa miradi yenye thamani kubwa ambayo itaipatia Serikali mapato mengi na kutoa nafasi kubwa ya ajira kwa wananchi. Aidha, uwepo wa miradi mikubwa itaijengea sifa na kuitangaza nchi yetu zaidi kibiashara, mfano Hoteli kubwa za nyota tano, "Five Star Hotel".

Mheshimiwa Spika, Kwa kusisitiza hilo ni vyema kuangalia uwezo wa mitaji ya wawekezaji wanaokuja na kuwapa maeneo ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji. Kwani kuna ardhi nyingi ambayo walipewa madalali ambao imekaa bure bila ya kuekezwa kwa miaka mingi jambo ambalo limeinyima fursa Zanzibar ya kupata mapato. Kamati yangu inaitaka ZIPA pamoja na Idara ya Ardhi kuyarejesha Serikalini maeneo yote waliyopewa wanaojifanya wawekezaji ambao hadi leo wameshindwa kuwekeza na kuwapa wengine wenye uwezo wa kuwekeza ili nchi yetu iongeze mapato na kuongeza ajira.

Mheshimiwa Spika, Tunaipongeza Serikali kwa mikakati yake madhubuti ya kuanzisha mradi wa kijiji katika eneo la Fumba. Pamoja na pongezi hizo, tunaiomba Serikali isimamie vyema mikakati hiyo ili iweze kuleta tija iliyokusudiwa.

Ukusanywaji wa Kodi ya Ardhi

Mheshimiwa Spika, Katika Ripoti ya Ukaguzi Yakinifu kwa Miradi ya Taasisi za SMZ kwa mwaka wa fedha 2011/2012 Pamoja na Ripoti ya Ukodishwaji wa Ardhi kwa Wawekezaji ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuanzia ukurasa wa 56 hadi 77 wa ripoti hiyo iliorodheshwa Miradi iliyopatiwa ardhi ambayo haijafanyiwa mapitio. Vile vile, katika ukurasa wa 78 hadi 84 iliorodheshwa Miradi ambayo imesajiliwa lakini hailipi kodi ya Ardhi. Aidha, kutoka ukurasa wa 107 hadi 113

yameorodheshwa Maeneo ya wawekezaji ambayo hayajaingizwa katika mtandao wa ulipaji kodi ya ardhi.

Mheshimiwa Spika, Sambamba na hilo, Kamati ya PAC katika Ripoti yake ya mwaka 2013/2014 iliyowasilishwa mbele ya Baraza hili mnamo mwezi wa Januari, 2014 ilieleza kuwa yapo maeneo ya ardhi ambayo yamekodishwa kwa wawekezaji lakini wawekezaji hao hawakuyaendeleza maeneo hayo kama walivyoomba, vile vile, wawekezaji hao hawalipi kodi yoyote ingawa wanaendelea kuyatumia maeneo hayo kwa matumizi mengine. Mheshimiwa Spika, mfano wa mwekezaji huyo aliyetajwa na Kamati hiyo ni Kampuni ya Mpapindi Holiday and Diving iliyopo Pemba ambayo ilipatiwa ardhi tangu mwaka 2004 lakini hadi Kamati ya PAC inafanya uchunguzi mnamo mwaka 2013 Kampuni hii haijaendeleza eneo hilo kwa madhumuni iliyoomba na badala yake inatekeleza shughuli nyengine pasipo kulipa kodi yoyote. Kwa ujumla Kamati ya PAC ilieleza kuwa hadi mwaka 2013 Kampuni hiyo inadaiwa USD 391,352.00 pamoja na adhabu.

Mheshimiwa Spika, kutokana na maelezo hayo utaungana na kauli iliyotolewa na Kamati ya Wenyeviti kuwa zipo baadhi ya Taasisi za Serikali zinashindwa kusimamia vyema majukumu yake hususan kwenye upande wa ukusanyaji wa mapato. Kitendo ambacho huikosesha mapato nchi yetu na kuendelea kutegemea misaada kutoka kwa Washirika wa Maendeleo wakati endapo watendaji wetu wangesimamia vyema majukumu yao tungeondokana kabisa na mfumo huo. Kwa msingi huo, Kamati yangu inataka kujua hatua zilizochukuliwa na Serikali kupitia Mamlaka ya Vitega Uchumi na Wizara inayohusiana na mambo ya ardhi baada ya Mdhibiti kuzibaini kasoro hizo pamoja na maoni mbali mbali yaliyotolewa na Kamati ya PAC kuhusiana na hoja hizo.

Huduma ya maji safi

Mheshimiwa Spika, huduma ya maji safi ni muhimu sana katika afya na usalama wa wananchi, tunaipongeza Serikali kupitia Mamlaka ya Maji, ZAWA kwa jitihada zao wanazozichukuwa za kuwafikishia huduma hii wananchi. Kamati yangu inashauri Mamlaka ya Maji kuendelea na jitihada hizo za kuwafikishia wananchi huduma hiyo kwa yale maeneo ambayo bado hayajafikiwa na huduma hiyo husuan katika kipindi cha Mwezi mtukufu wa Ramadhani. Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaamini, bado ZAWA hawajaweka mikakati na mazingira rafiki katika utaratibu wao wa ukusanyaji wa malipo ya maji. Hivyo, tunaishauri Mamlaka hiyo kuchukua jitihada za kuwahamasisha wananchi kulipia huduma hiyo ili iwe endelevu, pamoja na kuongeza vituo vya malipo ya maji, sambamba na kufanya mazungumzo na Kampuni za simu ili huduma hiyo iweze kulipwa kwa njia ya mtandao. Mheshimwa Spika, kwa sasa wananchi wanalazimika kufuata vituo vya malipo masafa marefu ambayo mbali ya usumbufu wa muda, pia gharama wanazotumia ni kubwa ukilinganisha na fedha wanayokwenda kulipia ankara (bill) ya maji. Pia, Kamati yangu inaitaka Mamlaka ya Maji kuendelea na utaratibu wa kuyabadilisha mabomba ya maji ya zamani (ya asbestos) kwani mabomba mengi yameanza kuwa mabovu na kusababisha maji mengi kuvuja na kupotea njiani bila ya kuwafikia wananchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaitaka Mamlaka ya Maji kuendelea na zoezi la kufunga mita za maji kwa maeneo ya biashara ili wateja hao waweze kulipia gharama ya maji kwa mujibu wa matumizi yao. Mheshimiwa Spika, Kamati ya Wenyeviti imebaini kuwa zoezi la ufungaji wa mita za maji limesita siku nyingi. Hivyo, Kamati hii inataka kujua ni jambo gani limekwamisha zoezi hilo muhimu kwa maendeleo ya Mamlaka hii?.

Sekta ya afya

Mheshimiwa Spika, naomba sasa nigeukia upande wa sekta ya afya ambayo kwa ujumla Kamati inaipongeza Wizara ya Afya na Serikali kwa ujumla, kwa kujitahidi kufanya kwa kuyafanyia ukarabati majengo ya hospital na kuongeza majengo mapya, dawa na vifaa tiba, japo kwa ujumla bado havijakidhi mahitaji ya hospitali zetu. Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa katika hospitali ya Mnazi Mmoja wapo Wataalamu wanaofanya matengenezo ya vifaa vya watu wenye ulemavu kama vile miguu ya bandia, na kwa kuwa vifaa hivi vinahitajika kwa asilimia kubwa, na kwa kuwa watu wenye ulemavu hutumia gharama kubwa kuvitafuta vifaa hivi. Kamati ya Wenyeviti inaishauri Serikali kuanzisha Kitengo maalum cha kuandaa vifaa hivi badala ya kuvifanyia matengenezo pekee ili kuwaondoshea usumbufu watu wenye ulemavu.

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na mripuko wa maradhi ya kipindupindu Kamati pia inachukua nafasi hii kuipongeza Wizara ya Afya kwa jitihada wanazochukua za kupambana na maradhi haya, kwani kiuchumi sio tu yamepunguza nguvu kazi ya taifa lakini pia imezorotesha sekta ya elimu na utalii ambao nao idadi yao hupungua kutokana na mripuko wa maradhi haya. Aidha, Kamati inashauri kuwa imefikia wakati sasa Wizara kuanzisha kambi mpya ya wagonjwa wa kipindupindu ambayo itakuwa kubwa, ya kisasa na ambayo itakayokuwa mbali na makaazi ya watu, kwani kwa sasa kambi ya wagonjwa wa kipindupindu iliyopo Chumbuni inahatarisha usalama wa afya ya wakaazi wa eneo hilo na wanaoishi jirani.

Mheshimiwa Spika, tunashauri hili kwa kuwa Kituo cha Afya cha Chumbuni kilichokuwa kinatoa huduma kwa wananchi wa maeneo ya Karakana, Chumbuni, Mwembe Makumbi, Maruhubi, Mtopepo, Mtoni Kidatu, Masumbani, Bamita, Kotex nakadhalika kinavyopangiwa kuhudumia wagonjwa wa kipindupindu huwa hakitowi tena huduma za afya za kawaida. Kitendo ambacho kinawapa mzigo mkubwa wananchi wa maeneo niliyoyataja kufuata huduma ya afya katika Vituo vyengine ambavyo viko mbali na makaazi yao.

Mheshimiwa Spika. Licha ya kuongezeka kwa hospitali za watu binafsi, na kuongezeka kwa madaktari kama tulivyoelezwa na Mheshimiwa Waziri, bado tuna changamoto ya kuongezeka kwa wagonjwa wanaohitaji kupelekwa nje ya nchi kila mwaka, kwa ajili ya kupatiwa matibabu zaidi, wakiwemo viongozi wa kitaifa, jambo hili huilazimu Serikali kutumia gharama kubwa. Mheshimiwa Spika, hadi tunawasilisha taarifa hii Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar inakadiriwa kudaiwa jumla ya USD 1 milioni kwa ajili ya gharama za matibabu ya nje ambapo fedha hizi zinaweza kuongezeka maradufu kwani baadhi ya wagonjwa wanaendelea kupatiwa matibabu kwa mkopo.

Mheshimiwa Spika, katika kuongeza wigo wa sekta ya afya ambao pia utaongeza pato la taifa, kuipunguzia Serikali gharama na kupunguza tatizo la ajira. Kamati inaishauri Serikali kwa kushirikiana na Kitengo cha PPP kutafuta muwekezeji mkubwa ambae atakuwa tayari kujenga hospitali kubwa na ya kimataifa ambayo itakuwa na uwezo wa kupokea wagonjwa kutoka nje ya nchi kwa ajili ya "Medical Tourism" na kutoa huduma ambazo zitakuwa nafuu hata kwa wananchi wa kawaida. Mheshimiwa Spika, hili linawezekana iwapo muekezaji huyo atapatiwa msamaha wa kodi kwa baadhi ya maeneo kama uingizaji wa vifaa tiba vya kisasa.

Sekta ya Elimu

Mheshimiwa Spika, Katika mapendekezo ya bajeti ya mwaka 2016/2017 suala la kuimarisha huduma za kijamii limewekwa kipaumbele, ikiwemo upatikanaji wa elimu bora. Kwa kuwa kumekuwa na tatizo kubwa katika upatikanaji wa mikopo kwa ajili ya wanafunzi wanaosoma masomo ya elimu ya juu kutokana na wingi wa mahitaji usiokwenda sambamba na fedha inayotengwa kwa ajili ya mikopo hiyo. Sambamba na urejeshwaji mdogo sana wa mikopo iliyotolewa, ambapo Kamati yangu iliarifiwa kwamba kuanzia mwaka 2011 jumla ya Tsh 25.2 bilioni zimetolewa mikopo kwa wanafunzi, ambapo kuanzia mwaka 2013 mikopo iliyorejeshwa ni Tsh 1.4 bilioni tu. Katika kukabiliana na tatizo hilo, Kamati yangu inaishauri Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu ya Zanzibar, ishirikiane na taasisi nyengine katika kufanikisha urejeshaji wa mikopo hiyo. Ili fedha hizo ziweze kuwasaidia na wanafunzi wengine pamoja na kuifanyia marekebisho Sheria ya Bodi ya Mfuko wa Elimu ya Juu Namba 3 ya mwaka 2011, hususan kwenye kifungu cha 24(2) kinachotoa mamlaka kwa Bodi kutoa maelekezo ya namna ya kurejeshwa mkopo baada ya mkopeshwaji kuajiriwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati hii inapendekeza muda huo iwe mwaka mmoja tu bila ya kujali kama mkopeshwaji ameshaajiriwa au la. Hapa tunamaanisha kuwa endapo mkopeshwaji atakuwa hajaajiriwa hadi mwaka mmoja unamalizika, jukumu la kulipiwa fedha hizo lichukuliwe na Mdhamini wake. Tunashauri hili kwa kuwa fedha hizi zinatengwa kwa ajili ya kuwanufaisha wananchi wote wanaohitaji kusoma na imebainika kuwa kwa utaratibu uliopo hivi sasa baadhi ya wakopeshwaji wa fedha hizi wataendelea kulipa mkopo huo hadi wanastaafu kazi.

Sambamba na hilo, tunaishauri Bodi ya Mfuko wa Elimu ya Juu kufanya ziara ya mafunzo katika Bodi ya Mfuko wa Elimu ya Juu ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ili kujua mbinu ambazo Bodi hiyo inazitumia kwa lengo la kuwabana wakopeshwaji kulipa mikopo yao kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na tatizo la upungufu wa fedha kwa ajili ya Mikopo ya wanafunzi, Kamati yangu inaishauri Benki ya Watu wa Zanzibar (PBZ), kuendelea na azma yake ya kuwapatia mikopo wanafunzi wanaohitaji huduma hiyo. Vile vile, Serikali ichukuwe jukumu la kuwahamasisha mabenki mengine kutoa mikopo yenye masharti nafuu kwa wanafunzi, ili kuweza kuendelea na mafunzo yao ya elimu ya juu.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyengine inayoikabili Wizara hii kupitia suala la mikopo ni kuwanyimwa baadhi ya wanafunzi mikopo hiyo kwa kigezo cha fani wanazosoma, ambapo kwa sasa sayansi ndio imekuwa kipaumbele kikubwa kupatiwa mikopo hiyo. Kamati yangu katika hili ina mtazamo tofauti kidogo kwani kwa sasa ulimwengu unakoelekea unahitaji wataalamu wa fani tofauti sio sayansi pekee. Kamati inaishauri mamlaka husika kuliangalia suala la uhitaji wa wataalamu kuwa ni suala la kiulimwengu na sio la nchi moja tu. Hivyo, hata kama wataalamu hao watafanyakazi nje ya nchi bado faida za kiuchumi zitapatikana katika nchi yetu kupitia kwa wataalamu hao. Sambamba na kuvitia moyo Vyuo vya hapa nchini kwani vinaendelea kufundisha masomo tofauti, kwa hiyo lazima kuwe na mkakati maalum wa kuwapa mikopo wote wanaohitaji. Hatua hii itawatia moyo wale wanafunzi wanaosoma masomo ya Sayansi.

Mheshimiwa Spika, hivi karibuni Wizara ya Elimu imeanzisha mfumo mpya wa elimu ambapo mwanafunzi anaemaliza darasa la sita anatakiwa kuendelea moja kwa moja darasa la tisa, ambapo kiujumla atakuwa kapunguza miaka miwili (madarasa mawili). Pamoja na nia nzuri za kutaka kuimarisha mfumo wa elimu yetu bado mfumo huu unatia shaka kutokana na ukweli kwamba wanafunzi wetu wakati wanapomaliza darasa la kumi na mbili wanakuwa bado wadogo sana na uwezo wao pia unakuwa ni mdogo kulingana na darasa wanalotakiwa kusoma. Hii ni kutokana na mitaala ya elimu ya madarasa ya awali hayajaweza kuwajenga kuhimili masomo ya juu ipasavyo. Aidha, umri wao na ufahamu kiujumla bado unakuwa mdogo hususan anapomalizia darasa la kumi na mbili.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwa baadhi ya nchi zinatumia mfumo huu lakini kuna mambo mengi ambayo yanaweza yakasababisha mfumo huu usiwe na tija kwetu. Kwa msingi huo, Kamati yangu inaishauri Serikali kupitia Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Amali, ifanye tathmini ya kina kuhusu ubora na mapungufu ya mfumo huo, kwani huenda ikawa athari yake ni kubwa kuliko manufaa kwa mujibu wa mazingira ya nchi yetu. Pia, Kamati yangu inaishauri Serikali kupitia Wizara ya Elimu kuanzisha mitaala ya elimu ya amali ili kumuandaa kijana wetu akimaliza masomo ya sekondari aweze kuwa na ujuzi ili kumuandaa kujitegemea hapo baadae.

Mheshimiwa Spika, Sera ya Elimu ya Zanzibar inaelekeza kuwa, mwanafunzi yeyote anatakiwa kuanza darasa la maandalizi 'nursery', hata hivyo, hali halisi inaonesha kuwa bado Serikali haiko tayari kutekelezwa Sera hiyo. Hii ni kutokana na kuwa ni skuli chache za Serikali ambazo zina skuli ya maandalizi. Mheshimiwa Spika, katika kuthibitisha hili, Kamati ya Wenyeviti inamtaka Mheshimwa Waziri kulieleza Baraza hili ni skuli ngapi za Serikali Unguja na Pemba ambazo zina skuli za maandalizi na skuli ngapi hazina skuli hizo?.

Mheshimiwa Spika, Imezoweleka kuwa Skuli ya Mwanakwerekwe 'C' hutumiwa na Serikali kuwahifadhia wananchi wanaokabiliwa na janga la mafuriko wakati wa mvua kubwa. Kwa kuwa wanafunzi wanaosoma skuli hii hupata usumbufu mkubwa ikiwemo wa kuhamishiwa skuli nyengine na kusoma siku tatu kwa wiki, na kwa kuwa skuli wanazohamishiwa wanafunzi wa skuli hii pia husoma siku nne kwa wiki. Kamati ya Wenyeviti inaiomba Serikali kulitafutia ufumbuzi suala hili haraka iwezekanavyo ili

kuwaondoshea usumbufu usio wa lazima watoto wetu hawa na walimu wao kwa kutenga eneo maalum kwa kadhia hii.

Pia, Kamati hii inaishauri Serikali kuunda Kamati maalum itakayosimamia vibali vya ujenzi pamoja na kusimamia maeneo ya vianzio vya maji, mabonde ya mpunga na kufuatilia maeneo ya eka tatu yaliyotolewa kwa ajili ya kilimo. Tunashauri hili kwa kuwa hivi sasa kumekuwa na ujenzi wa kiholela katika maeneo mengi ya Zanzibar.

Vyuo vya Amali

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri katika kitabu cha Mwelekeo wa Hali ya Uchumi 2016 na Mpango wa Maendeleo 2016/2017 kwenye ukurasa wa 34 imeelezwa kuwa Serikali imedhamiria kujenga vituo viwili vya Mafunzo ya Amali Makunduchi na Daya Mtambwe. Kamati yangu inaipongeza azma hiyo, hata hivyo, imebainika kuwa bado kuna muitikio mdogo kwa wananchi katika kuvitumia Vyuo vya Amali vilivyopo na bado Serikali inaendelea kuvijenga vyuo hivyo. Kutokana na kasoro hiyo Kamati hii inaishauri Serikali kuendelea kuwahamasisha wananchi kuvitumia vyuo hivi hasa ikizingatiwa kuwa Serikali haina uwezo wa kuajiri wananchi wake wote. Pia, tunaishauri Serikali kuviimarisha zaidi vyuo vilivyopo ili viweze kutoa wahitimu wenye fani mbali mbali.

MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2016/2017

Mheshimiwa Spika, Naomba sasa nitowe maoni ya Kamati yangu katika Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, Bajeti hii ni bajeti ya kwanza katika Baraza hili la Tisa, Changamoto kubwa inayoikabili bajeti ya mwaka huu ni suala la kuongeza mapato pamoja na udhibiti wa mapato yatakayokusanywa. Hii ni kutokana na ukweli kwamba upatikanaji wa michango ya Washirika wa Maendeleo imekuwa haina uhakika, hivyo kuendelea kuitegemea katika bajeti yetu kumekuwa kukiyumbisha mipango yetu na kupelekea kutokufikiwa kwa malengo tunayojiwekea.

Utumiaji wa mashine za kutolea risiti (Electronic Fiscal Devices - EFD)

Mheshimiwa Spika, suala la kuvuja kwa mapato na uwezo mdogo wa kukusanya mapato kwa vyombo vilivyopewa jukumu hilo pamoja na uchache wa vianzio vya mapato kwa ujumla, vimekuwa vikiipa changamoto kubwa Bajeti ya Serikali. Hivyo, tunalazimika kuwa na vyanzo vya mapato vya ndani vyenye kujitosheleza na vyenye uhakika, pamoja na kuwa na mikakati imara ya kudhibiti mapato yanayopatikana ili kupunguza utegemezi wa bajeti kutoka kwa Washirika wa Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Moja kati ya eneo ambalo tumekuwa na changamoto kubwa ya kuvuja kwa mapato ni mfumo wa malipo kwa njia ya "*cash*". Pamoja na Serikali kueleza kuwa na nia ya kuondokana na mfumo huo kwa kuanzisha mfumo wa ulipaji kwa kutumia mashine za kutolea risiti za (EFD) ambapo kwa bajeti ya mwaka 2016/2017 imepanga kununua mashine 1,000 utekelezaji wa mpango huo umekuwa wa kusuasua. Hivyo, Kamati yangu inaisisitiza Serikali kuharakisha utumiaji wa mfumo huo katika maeneo mbali mbali ya Biashara na Utalii ambayo moja kwa moja yanahusika na ukusanyaji wa mapato. Kwani mfumo huu utasaida kupunguza tatizo la kuvuja kwa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaishauri Serikali kufanya utafiti kwanza kuhusu idadi ya wafanyabiashara kabla haijafanya ununuzi wa mashine hizi ili kujua mahitaji halisi ya mashine hizo. Aidha, Kamati yangu inaishauri Serikali wakati wa utekelezaji wake waanze kwa majaribio yaani "*pilot area*" ili kuona changamoto za utumiaji mfumo huo. Vile vile, Kamati yangu inaishauri Bodi ya Mapato Zanzibar (ZRB) wajifunze kwa wenzao wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) ambao wameshaanza kutumia mfumo huo.

Sambamba na hilo, kama ambavyo ilishauri katika Bajeti ya mwaka jana Kamati yangu inasisitiza ili kudhibiti uvujaji wa mapato, malipo ya ada zote katika huduma zinazotolewa na Wizara na Taasisi za Serikali zilipwe kwa njia ya benki. Aidha, Kamati yangu inasisitiza Serikali kuachana na mfumo wa kulipia kwa "cash" kwa kuwa tayari mafanikio ya mfumo wa kulipia kwa njia ya mashine "E-Card" unaotumika Uwanja wa Ndege wa Zanzibar " Airport" umeonesha mafanikio makubwa kwa kuongezeka makusanyo maradufu. Iwapo tutaendelea na mfumo huu sehemu nyengine, ni dhahiri tutaweza kuongeza mapato yetu kwa kiasi kikubwa. Pamoja na marekebisho hayo bado Serikali kupitia Kamisheni ya Utalii inashauriwa kuwataka wageni wote wanaoingia nchini kufanya malipo yao kupitia mfumo huo ili kuzuia uvujaji wa mapato. Mheshimiwa Spika, eneo hili ikiwa tutalisimamia vizuri basi tunaweza kuvuka idadi ya lengo la ukusanyaji wa kodi ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inazishauri Mamlaka za Mapato (TRA na ZRB) kukaa pamoja kwa kuondoakana na mvutano baina ya ZRB na TRA katika kukusanya kodi ya "Stamp duty na Presumptive Tax". Aidha, viwango vya ulipaji wa kodi hiyo ni tofauti baina ya Tanzania Bara na Zanzibar. Kamati yangu inashauri Serikali ifanye mapitio ya Sheria za kodi na kuweka utaratibu mzuri ambao hautoleta utata katika ukusanyaji wa kodi hizo na kuweka wazi ni chombo kipi kati ya hivi viwili kina malaka ya kukusanya kodi ipi.

Sekta ya Utalii

Mheshimiwa Spika, Uchumi wetu kwa kiasi kikubwa unategemea mapato yatokanayo na sekta ya Utalii, hata hivyo, bado Serikali haijaweka mikakati imara ya kuhakikisha mapato katika sekta hii yanakusanywa kwa ufanisi, kumekuwa na upotevu wa mapato katika sekta hii kutokana na mianya iliyopo ambayo kama itadhibitiwa Serikali inaweza kuongeza sehemu kubwa ya mapato yake.

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kupungua kwa idadi ya watalii wanaoingia nchini hali ambayo inazidi kupunguza makusanyo ya mapato ya ndani ya Serikali kupitia sekta hii. Ni ukweli usiofichika kuwa sekta ya utalii ni nguzo kuu na roho ya uchumi wa Zanzibar, na inaeleweka wazi kabisa kuwa wadau katika sekta hii ni wenye muamko wa Kiteknohama. Hivyo, kutokana na upotevu mkubwa wa mapato kupitia sekta hii, Kamati inaishauri Serikali iandae utaratibu mbadala wa ulipaji kodi kupitia sekta hii na iharakishe zoezi la utumiaji wa mashine za Electronic Fiscal Devices (EFD), ambazo Mheshimiwa Spika mjadala wake umeshakuwa wa muda mrefu sasa. Mbali na hilo, Serikali na mamlaka husika iimarishe utaratibu wa kukusanya takwimu za wageni wanaongia nchini, kwani inaaminika kuwa, Zanzibar inapokea wageni zaidi ya ambao takwimu zetu zinaonesha kwa sasa.

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na udangayifu kwa baadhi ya Mahoteli kuhusu idadi halisi ya wageni wanaowapokea hivyo kodi kutozwa kinyume na uhalisia na kupelekea kuikoseha Serikali mapato. Aidha, kuna baadhi ya wageni wanaingia nchini na kufungua Kampuni za "Diving" na kuajiri wataalamu kutoka nje yaani "Instructors" lakini viwango vya kodi vinavyolipiwa ni vidogo. Vile vile, hakuna utaratibu mzuri wa kufuatilia aina ya shughuli za baharini za kitalii ambazo zinafanywa ikiwemo "Diving na Snorkeling" ambazo kimsingi zinatofautiana katika malipo, hivyo na ulipaji kodi zake unapaswa kutofautina. Ni vyema kukaandaliwa utaratibu maalum wa kufuatilia ili kuhakikisha udhibiti wa mapato katika eneo hilo.

Mheshimiwa Spika, Sambamba na hili, kuna suala la wageni wanaoishi nchini kwa vibali vilivokwisha muda wake na wale wanaofanya kazi kinyume na sheria na kuikosesha Serikali mapato. Kamati yangu inaishauri Serikali isimamie sheria ili kila mgeni afanye kazi na kuishi nchini kwa mujibu wa taratibu na sheria zilizowekwa. Aidha, Serikali iweke mikakati ya ufuatiliaji katika sekta ya michezo ya baharini ya kitalii kwa kuweka mgawanyo maalum wa maeneo hayo kwa mujibu wa shughuli husika ili kuweka urahisi wa kufuatilia na ukusanyaji wa mapato. Kwa upande mwengine, Kamati yangu inaishauri Serikali kuweka utaratibu wa kudhibiti uingiaji wa wageni kwa kufanya kazi kwa karibu na mashirika ya ndege na boti za kusafirishia abiria kwa kutumia "manifesto" zao pamoja na Idara ya Uhamiaji ambapo nakala ya orodha ya wageni wanaoingia nchini ipelekwe ZRB ili kujua idadi halisi ya wageni wanaoingia na kuepuka udanganyifu.

Mheshimiwa Spika, Kuna baadhi ya wageni wamekuwa wanafanya udanganyifu kwa kushirikiana na wenyeji kufungua "Tour" kwa majina ya wenyeji, wakati umiliki wote na shughuli za uendeshaji yaani "management" ipo chini ya wageni, kitu ambacho ni kinyume na Sheria, na kwa kiasi kikubwa hali hiyo inaikosesha mapato Serikali. Ni vyema Serikali ikasimamia utekelezaji wa Sheria kwa kuhakikisha kazi ambazo hazikuruhusiwa kufanywa na wageni, wasiachiwe kuzifanya ili kuweza kufikia malengo ya kuwasaidia wananchi wetu. Vile vile, kuna baadhi ya wafanyabiashara wengi wanaendesha biashara ya Utalii kupitia "Tour Operator" bila ya kulipia kodi, hivyo, Kamati yangu inaishauri Serikali iishirikishe Jumuiya ya ZATO katika taratibu za usajili wa Kampuni za "Tour Operators" ambao wanaweza wakasaidia kwa karibu kuzitambua Kampuni zote zinazoendesha biashara hiyo. Iwapo Kampuni zote za "Tour Operator" zitasajiliwa kwa

kuishirikisha Jumuiya ya ZATO, itasaidia kupunguza tatizo la udanganyifu unaofanywa na wageni katika masuala ya umiliki wa Kampuni hizo. Aidha, Idara ya Uhamiaji ikishirikiana na Kamisheni ya Kazi ziendelee kufanya ukaguzi wa vibali vya kazi na vibali vya kuishi nchini vya wageni.

Mheshimiwa Spika, Kuna baadhi ya gari za taxi zinachukuwa wageni na kuwatembeza sehemu za vivutio vya kitalii. Kwa mujibu wa sheria, gari hizo haziruhusiwi kutembeza wageni sehemu za kitalii, isipokuwa shughuli hizo zifanywe na gari za "Private Hire" pekee ambazo zimesajiliwa na zinalipia kodi kwa ajili ya kazi hizo. Kuziruhusu gari za taxi kuchukuwa na kutembeza wageni katika sehemu za kitalii ni uvunjaji wa sheria za nchi ambapo pia kuikosesha mapato Serikali.

Mheshimiwa Spika, Changamoto nyengine katika sekta hii ni tatizo la baadhi ya tozo mbali mbali za sekta ya utalii kulipwa katika mamlaka mbili tofauti, yaani ZRB na Kamisheni ya Utalii. Hali hii inaonesha kutokuwepo kwa mashirikiano baina ya mamlaka mbili hizo. Ili kupunguza usumbufu kwa walipa Kodi na kuufanya mfumo wa ulipaji kodi uwe rafiki zaidi, Kamati yangu inashauri baadhi ya kodi zijumuishwe na kulipwa sehemu moja, yaani ziwe "centralized" ambapo kodi zinazofanana ziwe na sehemu moja tu ya kulipia kodi ambayo itakusanya asilimia ya kila taasisi.

Mheshimiwa Spika, Bodi ya Wakurugenzi ya Kamisheni ya Utalii ambayo inajumuisha Makamishna mbali mbali ni chombo muhimu sana katika Maendeleo ya Sekta ya Utalii. Hata hivyo, pamoja na umuhimu wa chombo hicho Kamati yangu imepata taarifa kwamba, Bodi hii haikutani kwa kawaida, kama ni hivyo maana yake, Bodi hii haitekelezi majukumu yake kama ambavyo yalitarajiwa. Hali hii inapelekea kuzorota kwa shughuli za Kamisheni hii. Kamati yangu inaishauri Serikali kulifuatilia suala hili kwa karibu ili kubaini kasoro zilizopo ili chombo hicho kiweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Suala la utalii halitokamilika katika hotuba hii, bila ya kugusia Makumbusho ya Zanzibar ambayo ni moja wapo kati ya kianzio cha mapato. Mheshimiwa Spika, watalii wengi wa Zanzibar licha ya kuvutiwa na Mji Mkongwe na fukwe nzuri zilizozunguka kisiwa cha Zanzibar, Makumbusho ya Historia ya Zanzibar ni sababu nyengine inayowafanya watalii wengi kufika Zanzibar, kitu ambacho kiuhalisia kwa sasa hakipo. Hii ni kutokana na kutofanya kazi Makumbusho ya Mnazi mmoja kwa kipindi sasa na Makumbusho ya Beit la Jaib kwa takriban miaka mitatu. Suala hili linaisikitisha sana kamati kwani nchi za wenzetu ikiwemo Misri imekuwa ikiingiza wageni na mapato mengi kupitia makumbusho yao ambayo ni kianzio kikubwa cha mapato wakati sisi tunafikia hadi kuvifunga halafu tunalalamika eti mapato yetu yanashuka wakati tunashindwa kua wabunifu katika kuviendeleza vivutio hivyo vya asili. Kutokufanya kazi makumbusho hizo kunaikosesha Serikali mapato na kuzorotesha utekelezaji wa bajeti zetu. Pia, tunaitaka Serikali inapowapa watu dhamana basi wawekewe masharti ya kuboresha na kuwekewa malengo ya ufanisi na wasipofikia basi wanyang'anywe nafasi hizo, vyenginevyo tutaendelea kuwapa watu dhamana bila ya kuona mabadiliko yoyote. Hivyo, Kamati inashauri kuharakisha marekebisho ya Makumbusho hayo, na mamlaka inayohusiana na mambo ya makumbusho ifirikirie wazo

la kuanzisha makumbusho mapya ili kuongeza wigo wa eneo hilo, kwani Zanzibar ni tajiri wa historia ambayo ikitumika vizuri inaweza kusaidia kuimarisha sekta hii.

Ufanisi wa Bodi ya Mapato Zanzibar (ZRB) na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Mheshimiwa Spika, haitakuwa busara kugusia nyanja mbali mbali zilizogusiwa katika bajeti hii bila kuwapongeza ZRB na TRA kwa Zanzibar, kwa kujitahidi kuendelea kuikusanyia Serikali mapato ili kuweza kutekeleza mipango yake iliyoiandaa kwa ajili ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, niwapongeze ZRB kwa umahiri wake wa ukusanywaji wa mapato unaonekana kuridhisha kwa mujibu wa takwimu zinazoonekana katika nyaraka zilizowasilishwa kwenye Kamati yangu. Mheshimiwa Spika, licha ya mafanikio hayo, Kamati imebaini kuwa bado kuna changamoto katika Bodi ya Mapato Zanzibar (ZRB) ambayo inazorotesha ufanisi wake na kuikosesha mapato Serikali. Changamoto hizo ni pamoja na kuwepo kwa mianya mingi ya walipa kodi kufanya udanganyifu hususan wamiliki wa mahoteli, na muda mwengine kukataa fedha za walipa kodi zinapokuwa pungufu au zinapolipwa kwa fedha ya Tanzania badala ya Dola.

Mheshimiwa Spika, Ili kuondoa kabisa tatizo la Bodi ya Mapato – ZRB kutofikia malengo, lakini pia kukuza ufanisi katika ukusanyaji wa mapato wa Bodi hiyo. Kamati yangu inaishauri Bodi ya Mapato iandae utaratibu maalum wa kupima utendaji na uwajibikaji wa wafanyakazi wake kama ambavyo inafanywa na Mashirika binafsi mengi yakiwemo mabenki. Katika taasisi nyingi za Serikali kunakosekana mfumo sahihi wa ufuatiliaji na tathmini. Mheshimiwa Spika, ni lazima taasisi za Serikali zibadilike kwa kuwawekea mifumo ya ufuatiliaji na tathmini wafanyakazi wake ambapo kila mtumishi awekewe malengo na afanyiwe tathmini na Mkuu wake wa kazi, ili kuweza kupima kwa kiasi gani anatekeleza majukumu yake. Uzoefu unaonyesha kuwa mashirika binafsi wanafanya vizuri kwa kuwa, mara kwa mara huwapima kiutendaji watendaji wao. Aidha, kutokana na kuwepo kwa uvujaji wa mapato kutokana na mifumo ya ukusanyaji kodi, Kamati yangu inaamini kiwango kinachokadiriwa cha mapato yanayowekwa na ZRB ni madogo sana ukilinganisha na hali halisi. Ili kukabiliana na tatizo hili Kamati yangu inaishauri "Ceiling Committee" kuwa makini zaidi wakati wa ukadiriaji wa mapato ili kila Taasisi iweze kukusanya mapato kutokana na vianzio vyake.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Wenyeviti inaiomba Serikali kupitia Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, kuifanyia ukaguzi maalum Bodi ya Mapato Zanzibar (ZRB) kuhusiana na ukusanyaji wa mapato, na Ripoti hiyo iwasilishwe mbele ya Baraza hili Tukufu kwa lengo la kujiridhisha. Mheshimiwa Spika, tunashauri hili kwa kuwa tunaamini kuwa kiwango cha mapato kinachokusanywa na Bodi hii ni kidogo sana kama tulivyoeleza hapo awali.

Mheshimiwa Spika, Katika kutekelezwa hili, Kamati yangu inaishauri Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, kufuata hatua zote zinazopaswa kutekelezwa wakati wa ukaguzi. Kwani asilimia kubwa ya Taasisi za Serikali huilalamikia Ofisi hii kuwa inavikiuka baadhi ya vipengele vinavyopaswa kufuatwa wakati wa ukaguzi. Baadhi ya

vipengele hivyo ni kama vile, kutokufanya mkutano wa kuingia 'Entry Meeting', mkutano wa kutokea 'Exit Meeting' pamoja na kutokuwa na mashirikiano ya karibu na watendaji wa Taasisi wanayoifanyia ukaguzi. Mheshimiwa Spika, kitendo hiki huipelekea Ofisi hii kuandaa ripoti yenye kasoro nyingi kwa Taasisi za Serikali, na endapo Kamati ya PAC ikifanya uchunguzi wake basi baadhi ya kasoro hizi hupata jawabu.

Mheshimiwa Spika, Katika kuthibitisha hili, tafadhali rejea Ripoti ya Ukaguzi Yakinifu kwa Miradi ya taasisi za SMZ kwa mwaka wa fedha 2011/2012 Pamoja na Ripoti ya Ukodishwaji wa Ardhi kwa Wawekezaji ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali katika ukurasa wa 55 na ukurasa wa 102 hadi 106. Ambapo, katika kurasa hizo yameorodheshwa maeneo ya ardhi ambayo Ofisi ya Mdhibiti ilidai kuwa ilishindwa kupata taarifa hizo, ingawa Kamati ya PAC ilivyofanya uchunguzi wake ilifanikiwa kupata taarifa hizo (Tafadhali rejea Ripoti ya Kamati ya PAC ya mwaka 2013/2014 ukurasa wa 151 hadi 156).

Vianzio vipya vya mapato

Mheshimiwa Spika, katika azma ya kuongeza mapato ya Serikali ni lazima tukatanua wigo wa mapato kwa kuanzisha vyanzo vipya vya mapato ambavyo kwa sasa bado havijafikiwa, Kamati yangu inaamini bado viko vyanzo vingi vya mapato iwapo vitawekewa utaratibu mzuri vinaweza kusaidia kuongeza mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, naomba niainishe baadhi ya vyanzo vya mapato ambavyo Kamati yangu inapendekeza vizingatiwe na Serikali katika ukusanyaji wa mapato mapya.

i. Wenye boti za kuwatembezea wageni kwa mfano, Kinazini, Fumba, Kizimkazi, Kiwengwa, Nungwi, Forodhani nakadhalika;
ii. Mashamba ya viungo vya watu binafsi "Spice Farm" kwa mfano Kizimbani, Kijichi, Dole nakadhalika;
iii. Viwanja vya mpira (Amani na Gombani Stadium);
iv. Kodi ya uchafuzi wa mazingira kwa wazalishaji wadogo kama vile viwanda vya upasuaji mbao;
v. Kodi ya majengo na ardhi;
vi. Kodi kwa wanaotoa huduma ya Tiba asili kwa wale waliosajiliwa;
vii. Kodi kwa biashara ndogo ndogo, ambapo, Serikali inashauriwa kufanya utafiti kwanza kuhusiana na kianzio hiki kwa lengo la kujua idadi halisi ya biashara hizo na baadae zisajiliwe rasmi;
viii. Kuhakikisha kuwa kunatolewa vibali kwa wageni wanaoishi nchini na kuvifanyia mapitio vile vibali ambavyo vishatolewa ili wageni waishi kihalali;
ix. Kuimarishwa utaratibu wa ulipwaji kodi kwenye minada katika masoko hususan masoko au madiko ya samaki na minada mbali mbali; na
x. Matumizi ya mashine za kielektroniki "electronic device" kila kwenye eneo la kukusanya kodi.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Benki Kuu (BOT) ndio yenye dhamana ya moja kwa moja ya kusimamia mabenki mengine, na kwa kuwa mabenki yana muingiliano mkubwa na wawekezaji kutokana na huduma zao za fedha wanazotoa, na kwa kuwa katika shughuli hizo kuna taratibu na masharti ambayo yamewekwa kisheria. Kamati yangu inashauri Serikali kupitia Benki Kuu (BOT) isimamie vyema mabenki mengine ili kuhakikisha benki hizo zinazingatia sheria na taratibu wakati wa kutoa huduma kwa wateja wao hususan wageni ili kuepusha udanganyifu na kutoruhusu mianya ya kukwepa kulipia kodi ambayo yanaikosesha Serikali mapato.

Mheshimiwa Spika, Katika dhamira ya Serikali ya kupunguza msongomano wa magari eneo la Mji Mkongwe Kamati yangu inaishauri Serikali iandae utaratibu maalum kwa zile gari zinazoingia eneo hilo kulipia ada, ambazo zitazingatia matabaka maalum. Kamati yangu inapendekeza kwamba, kwa kuwa kuna baadhi ya wananchi wanaingia Mji Mkongwe kwa kazi maalum kama vile wafanyakazi ambao Afisi zao zimo ndani ya Mji Mkongwe na walio wakaazi. Tunashauri hawa wasilipishwe kodi na badala yake wapatiwe vibali maalum vya kuwaruhusu kuingia na magari, lakini kwa wale ambao wanaingia kwa shughuli zao nyengine ambazo si za kudumu, kuwe na ada maalum ambayo watapaswa kulipia. Utaratibu huo mbali na kupunguza tatizo la msongomano wa magari lakini pia itasaidia kuiongezea Serikali mapato. Aidha, Kamati yangu inapendekeza, Serikali itoze kodi magari yenye uzito mkubwa yanayotumia barabara za mjini ili kufidia uharibifu unaosababishwa na uzito wa magari hayo. Katika kulitekeleza hili kwa ufanisi Kamati yangu inapendekeza Serikali ianze kulifanyia kazi suala la uwekaji wa mizani ya kupimia uzito magari hayo.

Mheshimiwa Spika, Eneo jengine ambalo Kamati yangu inahisi halijasimamiwa ipasavyo katika ukusanyaji wa mapato, ni maeneno ya maegesho ya magari. Kamati yangu inaamini katika eneo hili Serikali inaweza ikaongeza ufanisi wa ukusanyaji wa mapato iwapo itaweka mikakati madhubuti ambayo kwa sasa haipo. Kamati yangu inaishauri Serikali ifuatilie kwa karibu eneo hilo. Vile vile, katika kukuza ufanisi na kuzuiwa uvujaji wa mapato, Kamati yangu inaishauri Serikali iangalie uwezekano wa kutangaza zabuni “tender” kwa kampuni binafsi zinazoweza kufanya kazi hiyo kwa niaba ya Serikali. Kwa sasa inaonekana hakuna utaratibu madhubuti wa makusanyo ya parking za magari.

Mheshimiwa Spika, Kwa muda mrefu tulikuwa tukishuhudia magari yanayotokea Tanzania Bara kutembea Zanzibar bila ya kusajiliwa tena, lakini kwa upande wa Magari yanayotokea Zanzibar hayaruhusiwi kutembea Tanzania Bara bila ya kusajiliwa tena. Kufuatia taarifa ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kupitia hutuba yake ya Mapendkezo ya Bajeti, Serikali itaanza utaratibu wa kusajili upya vyombo vinavyotokea Tanzania bara kuja Zanzibar kuanzia Julai 1, 2016. Kamati yangu inaipongeza Serikali kwa uamuzi wake huo, ambao sio tu utaweka usawa katika utekelezaji wa sheria lakini pia itasaidia kuiongeza mapato Serikali.

Mheshimiwa Spika, kitu chengine ambacho Wajumbe wa Kamati hii wamekiona ni kuhusiana na ada ndogo zinazotozwa na Wizara mbali mbali kwa mujibu wa huduma zinazotolewa na Wizara husika. Mheshimiwa Spika, tumegundua kuwa, Serikali inapoteza sehemu kubwa ya mapato yake kupitia Wizara zake kwa kutoza ada ya chini

sana kulingana na thamani ya huduma wanayopatiwa mwananchi, na hata mara nyengine kupelekea Taasisi husika kushindwa kujiendesha kutokana na kushindwa kurejesha gharama hata za utoaji wa huduma hiyo.

Mheshimiwa Spika, mfano mzuri wa hili ni kupitia Mamlaka ya Maji "ZAWA", ambayo Kamati yangu imearifiwa kuwa kwa sasa ina deni kubwa la umeme kwa Shirika la Umeme Zanzibar (ZECO) ambalo hushwindwa kulilipa kutokana na fedha chache inayopata kutokana na mauzo ya maji ambayo mara nyengine wananchi hawayalipii kabisa. Mheshimiwa Spika, hali kama hii pia inajitokeza kwa Taasisi zetu nyengine kama vile Kamisheni ya Utalii nakadhalika. Kwa mnasaba huo, Kamati hii inaishauri Serikali kuyafanyia mapitio ada na tozo mbali mbali zinazotozwa na Taasisi zake na kuhakikisha kuwa zinaendana na uhalisia wa thamani za huduma zinazotolewa "value for money".

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Shirika la Umeme la Zanzibar (ZECO) linadaiwa na TANESCO deni linalokisiwa kuwa ni Tsh. 69 bilioni hadi mwezi wa Machi, 2016, na kwa kuwa Shirika hili hulipa fidia ya Tsh. 350 milioni kwa mwezi kwa huduma ya umeme kwa upande wa Pemba kutokana na idadi ndogo ya watumiaji wa huduma hii. Kamati ya Wenyeviti inaishauri Serikali kuwashajihisha wawekezaji kuwekeza kisiwani Pemba ili kutatua tatizo hilo. Vile vile, Kamati hii inalishauri Shirika la Umeme kuendelea kutoa taaluma kuhusiana na huduma wanayoitoa ya kuunga umeme kwa njia ya mkopo. Pia, Kamati inatoa wito kwa wananchi kulipa mikopo yao kwa wakati ili Shirika hili liweze kujiendesha kama ilivyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, tunalishauri Shirika la Umeme kufanya uhakiki kwa watumiaji wa umeme (wateja) ili kujiridhisha kuwa watu wote wanaofaidia na huduma hiyo wapo kihalali na wanalipa ankara zao bila ya matatizo yoyote. Mheshimiwa Spika, tunalishauri hili kwa kuwa wapo baadhi ya watu wanafaidika na huduma ya umeme bila ya kulipa malipo yoyote.

Mheshimiwa Spika, eneo jengine katika matumizi ya Serikali ambayo Kamati yangu imeona ni vyema kuligusia katika hotuba hii ni suala la Ruzuku. Mheshimiwa Spika, Serikali inabeba jukumu kubwa mno la kuzipatia ruzuku taasisi zake kadhaa ambazo kiuhalisia na kwa kuzingatia shughuli zao zinaweza kujiendesha zenyewe.

Mheshimiwa Spika, licha ya kuwa na historia inayotofautiana na nchi nyingi duniani juu ya uendeshaji wa shughuli za Serikali. Lakini, sasa imefika wakati kwa Serikali kujivua na jukumu la kuzipatia Ruzuku baadhi ya taasisi zake ili iwe chachu ya taasisi hizo kujiendeleza na kujimarisha kiutendaji na kimapato. Kwani uzoefu unaonesha kuwa asilimia kubwa ya taasisi zinazopokea Ruzuku kutoka Serikalini hazitekelezi majukumu yao ipasavyo hususan kwa upande wa ukusanyaji wa mapato na zimebweteka kwa kujua kuwa Ruzuku yao ya kila mwezi ipo na kuendelea kufanyakazi kimazoea.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaishauri Serikali kuwa, kwa kuwa hivi sasa imeweka nguvu zake katika kupungua utegemezi wa kibajeti kutoka nje, na mpango wake wa kupunguza matumizi, ni vyema Serikali katika bajeti ijayo ikafikiria namna ya kupunguza

au kuondosha kabisa ruzuku zinazotolewa kwa mashirika na mamlaka ambazo zinaweza kujiendesha zenyewe.

Mheshimiwa Spika, Katika bajeti hii Serikali imedhamiria kutoongeza ada/ kodi yoyote ile au kuanzisha kodi mpya kwa lengo la kuwapunguzia wananchi ukali wa maisha. Kamati yangu inaunga mkono hatua hiyo kwa kujenga mustakbali mzuri wa Serikali na Wananchi kwa ujumla. Hata hivyo, Kamati hii inaiomba Serikali kuifanyia marekebisho ada inayolipwa na abiria wanaosafiri kwa njia ya ndege ambayo ni Tsh. 2,000/-. Tunashauri hili kwa kuwa si busara kumtoza abiria anaesafiri kwa njia ya ndege na boti kiwango kimoja cha fedha.

Mawasiliano

Mheshimiwa Spika, eneo jengine ambalo Kamati yangu inapenda kupatiwa ufafanuzi kwa faida ya Wajumbe wa Baraza Wawakilishi na wananchi kwa ujumla ni eneo linalohusiana na mabadiliko ya umiliki wa Kampuni ya Zantel ambayo imetajwa kuwa kama ni moja ya sababu zilizopelekea kupungua kwa mapato ya Serikali. Kamati yangu inaomba kuelezwa ni sababu zipi haswa zilizopelekea kubadilika kwa umiliki wa Kampuni hiyo, pamoja na kujua kwa sasa Serikali inamilika hisa 'share' ngapi katika Kampuni hiyo na kwa wastani Serikali imepoteza mapato yenye thamani gani kutokana na mabadiliko hayo.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia mazingira ya biashara na utandawazi, tunashauri kuwa, ni vyema Serikali ikatanua wigo wa uwekezaji kwa kuwa na hisa 'shares' sio tu katika kampuni moja ya simu, bali hata katika Kampuni nyengine za mawasiliano pamoja na Kampuni nyenginezo. Ili kuepukana na athari zinazoweza kujitokeza mara baada ya uwekezaji kuyumba katika sekta fulani, lakini pia kutaifanya Serikali kuongeza vyanzo vyake vya mapato yatokanayo na uwekezaji.

Sekta ya Viwanda

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia kitabu cha Mwelekeo wa Hali ya Uchumi na Mpango wa Maendeleo, imeweka programu ya kuimarisha maendeleo ya sekta ya viwanda kuwa ni miongoni mwa vipaumbele. Uchumi wa nchi nyingi ambazo zimezungukwa na bahari hutegemea sekta za huduma katika kuendeleza ukuaji wa uchumi wake, lakini hali hii haizuii nchi hizi kufanya uekezaji katika viwanda vya uzalishaji ambavyo vinaendana na mazingira halisi ya nchi hizo, kwani kuna nchi za visiwa licha ya kuekeza kwenye huduma, pia wameanzisha viwanda ambavyo vinaendana na mazingira yao. Kamati yangu inaipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kuwa na viwanda kwani nchi haiwezi kupiga hatua ya maendeleo bila ya kuwa na viwanda. Aidha, sekta ya viwanda ni muhimu sana katika kutatua tatizo la ajira na kuongeza fedha za kigeni kupitia bidhaa mbali mbali zitakazosafirishwa nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na azma hiyo nzuri bado Serikali haijaweka mikakati imara ambayo inaonesha dhamira ya kweli ya utekelezaji wa sera hiyo. Katika utekelezaji wa mkakati huo, Kamati yangu inaishauri Serikali kupitia Kitengo cha PPP kufanya tafiti za viwanda mbadala vinavyoweza kuanzishwa Zanzibar ambavyo havitakinzana na

mazingira yetu na kwa namna moja au nyengine vitasaidia wazalishaji wadogo wadogo, mfano wa viwanda hivyo ni kama viwanda vya kusindika samaki, viwanda vya kusarifu mwani na vyengine vinavyolingana na hivyo. Aidha, Kamati yangu inaishauri Serikali kuchukua hatua za kuwahamasisha wawekezaji kuwekeza katika viwanda hivyo kwa kuweka mazingira rafiki pamoja na kuvilinda kibiashara.

Mchakato wa Uandaaji wa Bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Bajeti ni chombo cha wananchi na inatayarishwa kwa ajili ya kuwatumikia wananchi, hivyo suala la ushirikishwaji wa wananchi halina mjadala. Mheshimiwa Spika, ushirikishwaji wa wahusika "stakeholders" katika mchakato wa uandaaji wa bajeti kuu ya Serikali kuanzia ngazi ya awali, umekuwa ni kilio cha muda mrefu, hali ambayo imeibua masuali mengi wakati Kamati yangu ilipokaa na wahusika "stakeholders" kujadili bajeti hii. Bado bajeti yetu imekuwa ikikosa ushirikishwaji mkubwa wa wahusika mbali mbali katika hatua za awali, na kama kuna ushirikishwaji ni kwa kiasi kidogo sana na mara nyingi hushirikishwa katika hatua za mwisho ambapo inakuwa vigumu kuweza kuzingatia mapendekezo yao na marekebisho. Kamati yangu inaishauri Serikali iandae utaratibu ambao katika uandaaji wa bajeti kutakuwa na ushirikishaji wa wananchi kupitia vikundi na jumuiya zao mbali mbali kwa kusikiliza maoni yao katika hatua za awali za uandaaji wa Bajeti ili dhana ya kuwa na bajeti ya wananchi iwe na uhalisia.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwengine, suali la ucheleweshaji wa vitabu vya Bajeti, kwa Kamati ya Wenyeviti na Kamati nyengine za kisekta kwa kiasi kikubwa kunapunguza ufanisi wa upitiaji wa bajetii ya Serikali kwani, wajumbe kwa kusaidiana na makatibu wao hukosa muda wa kutosha wa kuhakiki na kuipitia vizuri bajeti hizo. Hivyo, tunaishauri Wizara ya Fedha na Mipango kujitahidi kuwasilisha mapema vitabu hivyo ili dhamira ya kuipitia, kuichambua na hatimae kutoa mapendekezo iwe na tija juu ya Bajeti hiyo.

Mheshimiwa Spika, Katika bajeti ya 2016/2017 Serikali imepanga kuja na mkakati wa kupunguza matumizi yasiyo yalizima pamoja na kukuza ufanisi katika taratibu za matumizi. Kamati yangu inaipongeza Serikali kwa kuja na mkakati huo kwa kuhakikisha fedha zinazotumika zinaleta tija kama ilivyoainishwa katika mapendekezo ya bajeti ya mwaka 2016/2017. Hii ni hatua nzuri sana kwa Serikali katika kuhakikisha fedha nyingi zaidi inakwenda katika miradi ya maendelo na mambo mengine ya lazima katika uendeshaji wa shughuli za Serikali. Aidha, Kamati yangu pia inaipongeza Serikali kwa azma yake ya kutopandisha kodi yoyote kwa mwaka wa fedha 2016/2017 badala yake, itajikita katika kuimarisha usimamizi na utendaji wa ndani. Hili ni jambo jema kwa kuwa limedhamiria kuwapunguzia makali ya maisha wananchi lakini pia, kuongeza mapato ya Serikali, cha msingi Kamati yangu inasisitiza Serikali kuwa na mikakati mizuri ya kusimamia utekelezaji huo.

Miundombinu ya usafiri

Mheshimiwa Spika, Sekta ya bandari ni moja kati ya sekta muhimu sana katika ukusanyaji wa mapato ya nchi hususan kwa nchi za visiwa. Kwa muda mrefu sasa wafanyabiashara wamekuwa wakilalamika kutokana na usumbufu ambao wanaupata bandarini kutokana na muda mrefu wanaosubiri kushusha mizigo yao. Mheshimiwa Spika, kumekuwa na mrundikano mkubwa wa meli zinazosubiri zamu za kushusha mizigo ambapo meli zinakaa takriban mwezi mzima, hali hii inawasabishia hasara na kuwakatisha tamaa wafanyabiasha. Kamati yangu inaishauri Serikali kuweka mikakati maalum na ya haraka kushughulikia tatizo hilo kabla wafanyabishara hawajakimbia.

Mheshimiwa Spika, Katika kutatua tatizo hili, Kamati yangu inaishauri Serikali kuharakisha mradi wa ujenzi wa Bandari ya Mpigaduri ambao umekuwa katika mipango na vitabu siku nyingi ili bandari hiyo itakapo kamilika iweze kusaidiana na bandari iliyopo sasa. Sambamba na hilo, ni vyema Serikali ikaimarisha mazingira ya bandari nyengine ndogo ndogo kama vile bandari ya Mkokotoni ambayo kwa sasa imekuwa ikitegemewa sana katika kusafirishia mizigo, hususan kwa bidhaa zinazotoka na kwenda Tanzania Bara lakini pia kuhakikisha kuwa ushuru na kodi zinalipwa ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Serikali imetenga eneo maalum katika kijiji cha Chuwini kutumiwa na waanikaji wa madagaa wanaotumia eneo la Mpigaduri linalotarajiwa kujengwa Bandari. Kamati hii inaishauri Serikali kuhakikisha kuwa wananchi hao wanahamia katika eneo hilo jipya mapema iwezekanavyo ili kuepusha mvutano usio wa lazima siku zijazo.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na fedha zilizotengwa ambazo ni Tsh. 1.7 Bilioni kwa ajili ya ujenzi wa barabara ya Wete – Chake Chake, Mheshimiwa Spika, tunaomba Mheshimwa Waziri aelewe kuwa mradi huo sio mpya, ni muendelezo wa Mradi wa Ujenzi wa Barabara tatu za Pemba chini ya BADEA. Barabara zinazohusika na mradi huo ni Wete – Konde, Wete – Gando na Wete – Chake Chake kwa awamu ya kwanza, ambapo, barabara ya Wete – Gando na Wete – Konde zimeshakamilika. Hata hivyo, Mjenzi anaidai Serikali jumla ya USD 9.4 Milioni na Tsh. 3Bilioni, ingawa Mheshimiwa Waziri hajatuambia deni hilo litalipwa lini. Kwa kuwa deni hilo limeshakuwa zaidi ya miaka mitatu sasa na kuendelea kutokumlipa Mjenzi kwa mujibu wa mkataba deni litakuwa linaongezeka. Mheshimiwa Spika, Kwa mnasaba huo, tunamuomba Mheshimiwa Waziri alieleze Baraza lako ni lini deni hilo ambalo ni mzigo mwengine kwa Serikali litalipwa?. Pamoja na deni la barabara ya Amani – Dunga na Mfenesini – Bumbwini.

Pencheni za wazee

Mheshimiwa Spika, Suala la wazee kuwalipa universal pencheni ni la kupongezwa, hata hivyo, Kamati yangu inaiomba Serikali kuhakikisha wazee wote mwenye umri wa miaka 70 wanapatiwa haki yao hiyo. Mheshimiwa Spika, Ili kuweka ufanisi katika taratibu za malipo hayo, Kamati yetu inaishauri Serikali iweke “database” ya kuwatambua wazee wote, kwa kujua idadi halisi ya wazee wanaolipwa. Kwa kuwa mzee anapofariki malipo

yake yanatakiwa kukatishwa, Kamati yangu inaomba kupatiwa ufafanuzi kwa sasa Serikali inatumia utaratibu gani wa kuwatambua wazee pindi mzee anapofariki.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Wenyeviti inaiomba Serikali kuandaa pia utaratibu wa kuwapatia matibabu bure wazee hawa ili kuzidi kuwaenzi.

Mheshimiwa Spika, Kwa sasa utaratibu wa kulipa kiunua mgongo wastaafu hauridhishi hata kidogo. Hii inatokana na kuwa inachukuwa muda mrefu kwa mstaafu kupata kiunua mgongo chake. Ili kujali thamani ya wastaafu pamoja na kuwapa fursa ya kujiendeleza vizuri kimaisha, Kamati yangu inashauri Serikali kuandaa utaratibu maalum wa kuwalipa wastaafu ili ndani ya miezi sita awe amelipwa kiunua mgongo. Mheshimiwa Spika, katika kutatua hili Kamati yangu inaishauri Serikali kuanzisha mfuko maalum 'Sinking Fund' utakaohudumia shughuli kama hizo.

Kiwango cha utekelezaji wa bajeti

Mheshimiwa Spika, Kiwango cha utekelezaji wa bajeti ni kipimo juu ya kiasi gani Serikali kuwa na bajeti inayotekelezeka na yenye uhalisia. Katika utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2015/2016 kwa kipindi cha miezi tisa (Julai 2015 hadi Machi 2016) inaonesha kati ya Tsh 830.4 bilioni ni Tsh 352.8 bilioni tu zilizotumika sawa na asilimia 42.5 tu ya bajeti. Aidha matarajio ya makusanyo ya mapato ya ndani na nje hadi ifikapo Juni 2016 yanatarajiwa kufikia 517.4 bilioni sawa na asilimia 62 tu ya bajeti ya mwaka.

Mheshimiwa Spika, sehemu kubwa ya mapungufu hayo inatokana na kutopatikana kwa fedha za maendelo zikiwemo sehemu ya mchango wa Serikali pamoja na washirika wa maendeleo. Mheshimiwa Spika, suali la kujiuliza ni kwa nini kila mwaka Serikali inaongeza bajeti wakati bajeti ya nyuma hatukuweza kuitekeleza, kutokana na kutokuwa na uhalisia wa upatikanaji wa fedha hizo?. Kamati yangu inashauri ni vyema Serikali ikaandaa bajeti yenye uhalisia ambayo inaweza kutekelezeka.

Maslahi ya watumishi wa umma

Mheshimiwa Spika, Katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri kwenye kitabu cha Mapendekezo ya Bajeti kwenye ukurasa wa 24 Sekta ya Afya imeelezwa kuwa ni moja wapo ya sekta tano ambazo zinabeba malengo makuu ya Serikali. Mheshimiwa Spika, tunalipongeza hili kwa kuwa sekta ya afya ina umuhimu wa pekee katika maisha ya mwanaadamu. Vile vile, tunaipongeza sana Serikali kwa jitihada mbali mbali inazozichukua katika kuwapatia wananchi huduma za Afya. Hata hivyo, ili kuongeza ufanisi zaidi katika jitihada hizo, Kamati yangu inaisisitiza Serikali kuharakisha Sera ya Bima ya Afya kwa Watumishi wa Umma, ili watumishi hawa wapate huduma bora zaidi za afya na kwa wakati na waweze kulitumikia Taifa lao kwa nguvu kubwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu inaipongeza sana Serikali kwa azma yake ya kutaka kupandisha kima cha chini cha mshahara kuanzia mwezi Aprili 2017. Aidha, Kamati yangu pia inaipongeza Serikali kwa dhamira yake ya kutaka kufanya marekebisho ya Kodi ya Mapato ili kupunguza kiwango cha kodi wanachotozwa wafanyakazi wa kipato cha chini kutoka asilimia 13 kiwango cha sasa hadi kufikia asilimi 9 kama ilivyo kwa

Tanzania Bara. Hatua hii itasadia kuimarisha maisha ya watumishi wa umma kwa kuwaongezea kipato zaidi katika mfuko wao wa matumizi. Sambamba na hatua hizo nzuri, Kamati yangu pia inaishauri Serikali kuzingatia kuendeleza mfumo wa kuwapandisha daraja (increment) watumishi kila baada ya muda fulani. Kamati inashauri hili kwa kuwa uzoefu unaonesha kuwa kila mishahara inapoongezwa, basi na wafanyabiashara nao huongeza bei za bidhaa maradufu.

Hitimisho

Mheshimiwa Spika, kwa kumalizia ili kuifanya bajeti yetu tunayoipitisha iwe na uhakika katika matumizi halisi basi ni vyema pesa zote zitakazoidhinishwa na Baraza hili zitumike kama zilivyopangwa (yaani kuwe na discipline ya matumizi). Lakini pia, Serikali ituoneshe ni madeni gani tunayodaiwa na makampuni, mashirika ya ndani na nje na kuhakikisha yale yote yanayowezekana kulipwa kwenye bajeti hii yalipwe, na yale madeni ambayo yanatusababishia kuyalipia riba kila mwaka yamalizwe ili yasiiongezee Serikali mzigo wa madeni yanayozaa riba kila siku. Pia, tuwe na mpango maalum kwa muda maalum, ili suala la malipo kwa “cash” liondoke na kuwa na mfumo wa malipo kupitia Benki au kutumia mashine za “electronic e-card”. Mheshimiwa Spika, tukiweza kufikia hatua hiyo basi tunaamini kwa vianzio hivi hivi vya mapato tulivyonavyo tunaweza kuifikisha bajeti yetu kufikia Tsh. Trilioni moja.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo nawaomba Waheshimiwa Wajumbe wa Baraza hili wayajadili na hatimae kuyapitisha Mapendekezo ya Bajeti, Mwelekeo wa Uchumi na Mpango wa Maendeleo kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Ahsante,

Machano Othman Said,
Kyn: Mwenyekiti Kamati ya Wenyeviti wa Kamati za Kudumu,
Baraza la Wawakilishi,
Zanzibar.